

Kalif 'Uthmān

Trzecim następcą Proroka był 'Uthmān Ibn 'Affān. Należał on do najwcześniejszych wyznawców islamu. Do przyjęcia islamu miał go namówić Abū Bakr tuż po tym, jak Dżibrīl objawił Prorokowi nową wiarę w jednego Boga. 'Uthmān należał do kurajczyckiego rodu 'Abd Szams – jednego z najbogatszych w Mekce. 'Abd Szams zwani też Banū Umajja lub Umajjadami byli świetnie prosperującymi kupcami. Nic dziwnego więc, że krytycznie patrzyli na związki 'Uthmāna z kontestującym mekkańskie układy Mahometem. 'Uthmān przejął władzę po 'Umarze. W listopadzie 644 r. 'Umar zginął w zamachu, zabity przez Abū Lu'lu'ę, perskiego niewolnika Al-Mughīry Ibn Szu'by. Sam Al-Mughīra później odegrał ważną rolę bitwie pod Al-Qādisiją. Okoliczności i powody morderstwa są nie do końca jasne. Na łożu śmierci ranny 'Umar wyznaczył radę (szūrę), która wybrała nowego kalifa.

Ibn Sa'd, Biografia 'Uthmāna

[Ibn Sa'd, *Aṭ-Ṭabaqāt al-kubrā*, oprac. Muḥammad 'Abd al-Qādir 'Aṭā, Bejrut 1997, t. III, s. 39]

'Uthmān Ibn 'Affān – Ibn Abī al-'Āṣ Umajja Ibn 'Abd Szams. Jego matką była Arwā Bint Kurajz. W czasach dżāhilijji 'Uthmān nosił przydomek Abū 'Amr. W czasach muzułmańskich Ruqajja, córka Wysłannika Boga, urodziła 'Uthmānowi syna imieniem 'Abd Allāh, po którym 'Uthmān przyjął kunję Abū 'Abd Allāh. Kiedy chłopak miał sześć lat, kognut podziobał mu oczy i w miesiącu dżumādā al-ūlā czwartego roku hidżry umarł. Wysłannik Boga odprawił nad nim modlitwę, a 'Uthmān złożył go do grobu.

Prócz 'Abd Allāha syna Ruqajji 'Uthmān miał jeszcze inne dzieci: zmarłego 'Abd Allāha młodszego, którego matką była Fāchita; Umm

‘Amr Bint Dżundub była matką ‘Amra, Chālida, Abāna ‘Umara i Marjam; Fāṭima była matką Al-Walida, Sa‘īda oraz Umm Sa‘īd; matką zmarłego ‘Abd al-Malika była *umm al-banīn*⁶⁰ Bint ‘Ujajna; Ramla Bint Szajba była matką ‘Ā’iszy, Umm Abān i Umm ‘Amr; Nā’ila była matką Marjam; a Umm al-Banīn była córką jednej z *umm al-walad*, i wyszła za męża za ‘Abd Allāha Ibn Jazīda Ibn Abi Sufjāna.

‘Uthmān przyjmuje islam

[Ibn Sa‘d, *Ṭabaqāt*, t. III, s. 40]

‘Uthmān Ibn ‘Affān razem z Ṭalḥą Ibn ‘Ubajd Allāhem poszli za Az-Zubajrem Ibn ‘Awwamem do Wysłannika Boga. Prorok zaproponował im przyjęcie islamu, recytował im Koran, poinformował o zasadach islamu i obiecał Boską łaskawość. Uwierzyli w islam i potwierdzili to. A ‘Uthmān powiedział: Wysłanniku Boga! Dopiero co przybyłem z Syrii. Kiedy tam przebywaliśmy między Ma‘ānem a Az-Zarqā’, byliśmy jak we śnie. Usłyszeliśmy wezwanie: O wy, którzy śpicie, obudźcie się! W Mekce pojawił się Aḥmad⁶¹. Przybyliśmy więc, by cię wysłuchać. ‘Uthmān przyjął islam zanim jeszcze Wysłannik Boga wszedł do domu Al-Arqama⁶².

Kiedy ‘Uthmān przyjął islam, jego stryj Al-Ḥakam Ibn al-‘Āṣ kazał go związać i spytał:

⁶⁰ *umm al-banīn* – matka synów lub *umm al-walad* – matka syna: określenia niewolnicy, która urodziła syna lub synów swojemu panu.

⁶¹ Aḥmad to odwołanie do imienia Mahometa. Przymiotnik *aḥmad* znaczy „bardziej chwalony”, a *muḥammad* – imię Proroka – to imiesłów „wychwalany (w domyśle: przez Boga)”.

⁶² Dom Al-Arqama w Mekce bliskiego pomocnika i towarzysza Proroka służył pierwszym muzułmanom jako bezpieczna przystań przed prześladowaniami ze strony Kurajczytów.

– Chcesz odejść od religii swoich ojców i przyjąć nową religię? Na Boga! Nie rozwiążę cię, póki nie porzucisz tej religii, którą przyjąłeś.

– Na Boga! Nigdy jej nie porzucę ani od niej nie odejdę – odparł ‘Uthmān

Al-Ḥakam, widząc jego stanowczość w wierze, zostawił go w spokoju.

‘Uthmān w Etiopii

[Ibn Sa‘d, *Ṭabaqāt*, t. III, s. 40]

‘Uthmān należał do tych, którzy wyjechali z Mekki do ziemi etiopskiej w pierwszej i drugiej emigracji. Razem z nim wyjechała jego żona Ruqajja, córka Wysłannika Boga. A Wysłannik Boga stwierdził: „Ona jest pierwszą od czasów Lota, która udała się w emigrację do Boga.”

Polityka kalifa ‘Uthmāna spotkała się z ostrą krytyką ze strony lokalnych władz. Oskarżano go o nepotyzm i arbitralne decyzje w sprawie namiestników. ‘Alī Ibn Abī Ṭālib starał się te spory łagodzić, stał się pośrednikiem między niezadowolonymi politykami a kalifem.

W 654 roku konflikt się nasilił, kiedy ‘Uthmān usunął namiestnika Egiptu popularnego tam ‘Amra Ibn al-‘Āṣa. Zbuntowani Egipcjanie usunęli nowego namiestnika i ruszyli na Medynę wspierani przez innych: mieszkańców Al-Kūfy i Al-Baṣry, a nawet medyńskich pomocników i emigrantów. Buntownicy zwrócili się o pomoc do ‘Alego Ibn Abī Ṭāliba. ‘Alī nakłaniał ich, by rozmawiali z ‘Uthmānem. Doszło do rozmów i porozumienia. Egipcjacy buntownicy ruszyli w drogę powrotną. Wtedy się okazało, że z kancelarii ‘Uthmāna wysłano polecenie, by egipskich delegatów wymordować, gdy powrócą do Egiptu. Buntownicy więc zawrócili i rozpoczęło się oblężenie siedziby (domu) ‘Uthmāna, co się zakończyło zamordowaniem władcy.

Aṭ-Ṭabarī o powołaniu ‘Uthmāna

[Aṭ-Ṭabarī, *Tārīḥ*, t. IV, s. 227-228, I. 2776-2777]

Kiedy ‘Umar Ibn al-Chaṭṭāb został ranny, mówiono mu:

– Przywódco wiernych! Powinieneś wybrać następcę.

– A kogo mam wybrać na następcę? Gdyby Abū ‘Ubajda Ibn al-Dżarrāḥ żył, wybrałbym jego. Gdyby mój Pan mnie spytał, powiedziałbym mu: Słyszałem, że Twój prorok powiedział: „On jest zaufanym członkiem tej społeczności”. A gdyby żył Sālim maula Abū Ḥudhajfy, wybrałbym jego, bo gdyby mój Pan spytał mnie o niego odparłbym: Słyszałem, że Twój Prorok powiedział „Sālim szczerze kocha Boga”.

Wtedy ktoś spytał:

– Wskazać ci kogoś? ‘Abd Allāh Ibn ‘Umar.

– Oby Bóg cię pokarał! Biada ci! Nie odważyłbym się wskazać Bogu kogoś takiego. Jakże mógłbym wyznaczyć kogoś, kto nie był w stanie rozwieść się ze swoją żoną! Nie mamy nic wspólnego u waszymi sprawami. To co w tym pochwalam, tego pragnę tylko dla jednej osoby ze swojej rodziny. Jeśli będzie to coś dobrego, to osiągnęliśmy nasz cel; jeśli będzie to złe, spada to na ród ‘Umara i z rodu ‘Umara rozliczy się tylko jednego z odpowiedzialności za społeczność Mahometa. Osobiście dokładałem starań i chronilem swoją rodzinę. Jeśli mi się udało wyjść z tego bez szwanku i bez nagrody, będę szczęśliwy. Wyznaczając następcę, starać się będę wybrać kogoś, kto jest ode mnie lepszy. Jeśli zaniecham wyboru to nie będzie wybrany ktoś, kto jest lepszy ode mnie. Bóg nie pozwoli, by przepadła jego religia.

Wyszli od niego. Wieczorem wrócili i rzekli:

– Przywódco wiernych! Byłoby dobrze, gdybyś ustanowił zasadę.

– Po tym, co wam powiedziałem – rzekł – zgodziłem się, by wyznaczyć wam władcę. To ktoś, kto najbardziej się nadaje do tego, by was poprowadzić ku prawdzie – i wskazał na ‘Alego – ale omdlałem i zobaczyłem

człowieka, który wszedł do ogrodu, który sam kiedyś założył. Zaczął zrywać wszystko, zarówno to, co świeże, jak i to, co dojrzałe, zagarniając wszystko dla siebie i pod siebie. Zrozumiałem, że Bóg przejmuję sprawy i zabiera 'Umara do siebie. Nie zamierzam ponosić odpowiedzialności ani za życia ani po śmierci. To wy jesteście rodem, o którym Mahomet powiedział: „Oni są ludźmi raju”. Należy do nich Sa'īd Ibn Zajd, ale ja go do nich nie włączam, bo jest ich sześciu: to dwaj potomkowie 'Abd Manāfa: 'Ali i 'Uthmān, dwaj wujowie Wysłannika Boga: 'Abd ar-Raḥmān i Sa'd, a także Az-Zubajr bliski przyjaciel Wysłannika Boga oraz jego brat stryjeczny, Talḥa Ibn 'Ubajd Allāh. Niech oni wybiorą spośród siebie jednego. Jeśli powierzą mu władzę, powinniście go wspomagać i wspierać. A jeśli on komuś zaufa, należy go obdarzyć zaufaniem.

Nie było łatwo. Zanim powołane przez 'Umara gremium wyborcze zwane szūrā podjęło decyzję, trwały spory i kłótnie między różnymi frakcjami. Jednak dzięki temu wydarzeniu ukonstytuowała się ostatecznie zasada wyboru kalifa przez gremium osób, które później określano jako tych, co zawiązują i rozwiązują.⁶³

Ostatecznie wybrano 'Uthmāna. A ten wygłosił swą mowę tronową inauguracyjną nowy typ władzy: opartej na kompetencjach.

[...]

Mowa 'Uthmāna

[Aṭ-Ṭabarī, *Tārīch*, t. IV, s. 243-, I. 2800-]

Kiedy członkowie gremium wyborczego (*ahl asz-szūrā*) złożyli przysięgę na wierność 'Uthmānowi, ten wszedł przed nich bardziej zadowolony niż ktokolwiek z nich. Wszedł na minbar Wysłannika Boga i przemówił. Wygłosił chwałę Boga i złożył mu hołd, prosząc o

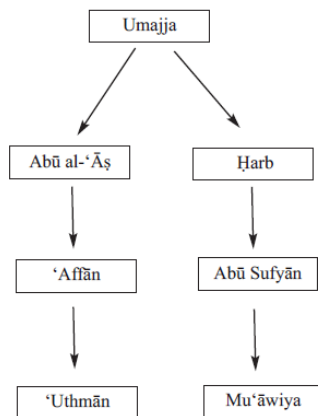
⁶³ Na ten temat artykuł: P. Crone, "Shūrā" as an elective institution, „Quaderni di Studi Arabi”, t. 19, 2001, s. 3-39.

błogosławieństwo dla Wysłannika Boga. Rzekł:

Znajdujecie się w świecie doczesności, macie życie przed sobą. Więc jak możecie najlepiej wykorzystajcie swój los, bo los może was dościsnąć raniem i wieczorem. Ten świat bowiem pełen jest pokus. „Niech więc was nie zwodzi życie doczesne i na Boga nie poddawajcie się pokusom” (Koran 31:33 i 35:5). Bierzcie więc przykład od tych, którzy odeszli i bądźcie staranni, nie bądźcie niedbali, a wtedy i was się nie zaniedba. Gdzie są synowie i bracia z tej ziemi, którzy ją uprawiali, pracowali na niej i długo czerpali z niej przyjemności. A ona ich odrzuciła. Odrzucie ten świat tak jak Bóg go odrzucił i dążcie do tamtego świata, który Bóg ustanowił dla was przykładem. Bo to jest lepszy świat, Bóg bowiem powiada: „Podaj im przykład życia doczesnego. O tym, jak woda, którą zsyłamy z niebios, wnika w rośliny tej ziemi, a potem wędzną one na wietrze. Bóg bowiem wszystko potrafi.” (Koran 18:45).

Potem ludzie podchodzili, by mu złożyć przysięgę na wierność.

Nowy kalif był postacią wybitną, choć kontrowersyjną. Wywodził się ze znakomitego rodu ‘Abd Szams, zwanego też Banū Umajja – Umajjadami. Członkowie tego rodu zajmowali się przede wszystkim handlem i świetnie sobie dawali radę. ‘Uthmān był rówieśnikiem proroka Mahometa (urodził się koło 573 roku). Należał do jednego z pierwszych, którzy przyjęli islam. Mimo że Umajjadzi nie należeli do zwolenników porządku proponowanego przez Mahometa. Prominentnym członkiem rodu był Abū Sufjān, zacięcie zwalczający Mahometa i muzułmanów. Na islam nawrócił się tuż przed śmiercią Mahometa. ‘Uthmān był spokrewniony z Abū Sufjānem a także z Mu‘āwiją, późniejszym pierwszym kalifem dynastii Umajjadów.

Drzewo genealogiczne pierwszych Umajjadów

ʿUthmān przyjmuje przysięgę na wierność

[Ibn Saʿd, *Ṭabaqāt*, t. III, s. 45]

Abū Ṭalḥa ze swoimi towarzyszami stał chwilę nad grobem ʿUmarra, a potem podszedł do ludzi szūry.⁶⁴ Kiedy postanowili powierzyć władzę ʿAbd ar-Raḥmānowi Ibn ʿAufowi i wybrać go spośród siebie, Abū Ṭalḥa stanął przy drzwiach ʿAbd ar-Raḥmāna Ibn ʿAufa ze swoimi towarzyszami, i razem złożyli hołd ʿUthmānowi.

Jako pierwszy przysięgę złożył ʿAlī Ibn Abī Ṭālib. ʿAmr Ibn ʿAmīra mówił, że jego ojciec cytował swojego dziadka, który opowiadał, że widział, jak ʿAlī jako pierwszy złożył przysięgę ʿUthmānowi, a po nim ludzie zaczęli również składać przysięgę.

ʿUthmān po złożeniu mu przysięgi wyszedł do ludzi i przemówił.

⁶⁴ Chodzi o dostojników wybierających władcę na podstawie narady. Nazywano ich również przenośnie *aḥl al-ʿuqd wa-al-ḥall* – tymi co zawiązują i rozwiązują.

Wygłosił chwałę Boga i złożył Mu hołd, a następnie powiedział:

Zgromadzeni ludzie!

Pierwsze zadanie jest trudne. Po dniu dzisiejszym przyjdą następne dni. Jeśli ich dożyję, nastanie czas wygłoszenia właściwej mowy. Nie byłem dotąd mówcą, więc liczę, że Bóg mnie nauczy.

Krótkie przemówienie. Zapowiadało rzeczową, konkretną władzę, jak przystało przedstawicielowi wpływowego rodu Umajjadów.

Istotne znaczenie dla pozycji politycznej ‘Uthmāna były jego małżeństwa z córkami Mahometa: Ruqajjā i Umm Kulthūm. Dlatego nazywano go Dhū Nūrajn „pan dwóch światel”.

Odegrał ważną rolę w wyborze swoich poprzedników: kalifa Abū Bakra i ‘Umara.

W funkcji kalifa jego zasługi były wielostronne. Przede wszystkim zbudował administrację nowego państwa. Nie obyło się przy tym bez nepotyzmu i bogaceniu się oligarchów nowej władzy.⁶⁵ Tym bardziej, że podboje za jego czasu obejmowały Persję, Azję Środkową i Afrykę Północną.

Kolejnym ważnym osiągnięciem było dokończenie pomysłu Abū Bakra i ‘Umara: zgromadzenia tekstu koranicznego. Abū Bakr nie zdołał wiele zrobić w czasie krótkiego panowania, natomiast ‘Umar sprawił, że tekst Koranu nazywany *muṣḥaf* zgromadzono między dwiema okładkami – *bajna dilfatajni*. Z kolei zadaniem ‘Uthmāna, które z powodzeniem zrealizował, było ustalenie jednej wspólnej dla świata islamu wersji koranicznej, co symbolicznie opisuje się jako rozesłanie sześciu kopii Koranu do głównych miast islamu: Mekki, Al-Baṣry, Al-Kūfy i Damaszku. Szósty egzemplarz pozostał w Medynie.

⁶⁵ Tekst Ibn Chaldūna na ten temat cytuje J. Hauziński, op. cit., s. 95–97.

Ibn Abī Dāwūd tak opisuje początki inicjatywy ‘Uthmāna:

[Ibn Abī Dāwūd, *Kitāb al-maṣāḥif*, oprac. Jeffrey, s. 26:]

Ḥudhajfa Ibn al-Jamān przybył do ‘Uthmāna z walk nadgranicznych prowadzonych z wojskami syryjskimi i irackimi w Armenii i Azerbajdżanie. Ḥudhajfa spostrzegł, że różnili się w sprawie tekstu Koranu.

– Przywódco wiernych – zwrócił się do ‘Uthmāna Ibn ‘Affāna – zajmij się tą społecznością, zanim się poróżnią, jak poróżnili się żydzi i chrześcijanie.

‘Uthmān poprosił Ḥafṣę: „Przyślij mi kartki z tekstem Koranu, byśmy je skopiovali do Koranu.⁶⁶ Potem ci je zwrócimy.” Ḥafṣa przysłała ‘Uthmānowi kartki, a ten je przesłał Zajdowi Ibn Thābitowi, Sa‘īdowi Ibn al-‘Āṣowi, ‘Abd ar-Raḥmānowi Ibn al-Ḥārithowi i ‘Abd Allāhowi Ibn Zubajrowi, by przekopiovali teksty do Koranu. Zwrócił się do trzech rodów kurajczyckich: „To, w czym różnicie się z Zajdem, spiszcie w języku Kurajczytów, bo w tym języku został zesłany Koran.” Kiedy już skopiovali teksty do koranów, ‘Uthmān rozesłał we wszystkie regiony kalifatu po jednym egzemplarzu z tych, które przekopiovano. Nakazał też, aby pozostałe karty i korany spalono.

O tym, jak zamordowano ‘Uthmāna Ibn ‘Affāna

[Ibn Sa‘d, *Ṭabaqāt*, t. III, s. 53-54; Aḡ-Ṭabarī, *Tārīch*, t. IV, s. 371 - I. 2989:]

Opowiadał nam Ismā‘īl Ibn Ibrāhīm, powołując się na Ibn ‘Auna, a ten na Al-Ḥasana, który rzekł: Waththāb powiadomił mnie, a był jednym

⁶⁶ Hafsa – żona ‘Uthmāna była córką kalifa ‘Umara, po którym odziedziczyła teksty koraniczne.

z wyzwolenców przywódcy wiernych ‘Umara, że stojąc przed ‘Uthmānem, zauważył na jego szyi dwa ślady uderzeń, przypominające przypalenia, uderzeń zadanych mu w dniu Domu ‘Uthmāna⁶⁷.

Al-Ḥasan ciągnął:

– ‘Uthmān wysłał mnie, bym zawołał Al-Asztara⁶⁸.

A potem, według Ibn ‘Auna, Waththāb mówił dalej:

– Położyłem poduszkę dla Przywódcy Wiernych i dla Al-Asztara – też poduszkę.

– Powiedz mi Al-Asztarze – rzekł kalif – czego ludzie chcą ode mnie?

– Trzech rzeczy, z których nie masz ani jednej – odparł.

– A co to takiego?

– Pozwolą ci wybrać: albo przekażesz im swoją władzę, mówiąc że decyzja należy do nich i wybiorą sobie kogo chcą, albo zastosujesz prawo zemsty wobec winnych. Jeśli odmówisz tych rozwiązań, będą z tobą walczyć.

– Czy któraś z tych możliwości jest do uniknięcia? – spytał.

– Nie, żadnej nie da się uniknąć.

– Przekazując im władzę, nie pozbędę się szaty, którą założył na mnie Bóg – odparł i dodał: – I na Boga! Wolałbym wyjść i pozwolić, by mi ścięto głowę, niż dopuścić do tego, by jedni w społeczności Boga rzucili się na drugich.

‘Uthmān mówi słowa prawdy – pomyśleli.

– A jeśli idzie o pomśzczenie mnie... Na Boga! Wiem przecież, że dwaj moi towarzysze, którzy byli przede mną, dopuszczali się zemsty. Ale nie ma potrzeby odpłaty. Jeżeli zaś mnie zabijecie, to już nigdy po mnie nie będziecie się lubić, nigdy nie będziecie się razem modlić, walczyć wspólnie z wrogiem.

⁶⁷ Dzień w Domu ‘Uthmāna: chodzi o oblężenie domu ‘Uthmāna i ataki ludzi niezadowolonych z jego metod rządzenia kalifatem.

⁶⁸ Mālik al-Ashtar (zm. 657) bliski współpracownik (towarzysz) ‘Alego Ibn Abi Ṭaliba – był zamieszany w morderstwo kalifa ‘Uthmāna. W 65 r.7 ‘Alī mianował Al-Asztara namiestnikiem w Egipcie. W czasie obejmowania swojej funkcji zmarł w Egipcie i tam został pochowany.

Na to Al-Asztar powstał i odszedł. A my pozostaliśmy, mówiąc:

– A może jednak ludzie ...

I to wtedy pojawił się jakiś człowieczek podobny do wilka, podszedł do drzwi i zaraz potem wrócił. Pojawił się też Muḥammad Ibn Abī Bakr⁶⁹ z trzynastoma ludźmi, podszedł do ‘Uthmāna, złapał go za brodę, szarpnął, aż dało się słyszeć zgrzytanie zębów.

– Mu‘āwija na nic ci się już nie przyda! – rzekł – Nie przyda ci się Ibn ‘Āmir, nie przydadzą twoje pisma!

– Puść moją brodę, bratanku⁷⁰! Puść! – zawołał.

Zobaczyłem, jak Muḥammad przyzywa jednego ze swoich ludzi, by mu pomógł. Ten podszedł, trzymając w ręku ostrze włóczni (*miszqaṣ*) i wbił mu je w głowę.

– A co było potem? – spytałem.

– A potem rzucili się na niego i go zabili. Oby Bóg się nad nim zlitował!

Inni opowiadali:

Muḥammad Ibn Abī Bakr z Kinānā Ibn Biszrem, Sūdānem Ibn Ḥumrānem i ‘Amrem Ibn al-Ḥamiqiem przeszli przez mur do domu ‘Uthmāna. Znaleźli go z żoną Nā’ilą. Recytowali „Surę Krowy” z egzemplarza Koranu. Muḥammad Ibn Abī Bakr złapał ‘Uthmāna za brodę i zawołał:

– Oby Bóg cię przeklął, ty ludzka hieno (*na‘thal*)!

– Nie jestem hieną – odparł ‘Uthmān. – Nie jestem hieną, jestem sługą Bożym i przywódcą wiernych.

– Nie pomoże ci ani Mu‘āwija ani nikt inny – odrzekł Muḥammad.

– Puść moją brodę, bratanku! Nawet twój ojciec nie łąpałby mnie za to, za co ty mnie łapiesz!

⁶⁹ Muḥammad Ibn Abī Bakr – syn kalifa Abū Bakra i Asmy. Oskarżano go – jak wynika z tekstu – o czynny udział w zamordowaniu kalifa ‘Uthmāna. Za panowania ‘Alego cieszył się szczególnymi względami i w szyickiej historii cieszy się wielkim uznaniem.

⁷⁰ Muḥammad Ibn Abī Bakr nie był bratankiem ‘Uthmāna. Zapewne tu znaczy to tyle, co krewniaku.

– To, czego oczekuję od ciebie jest znacznie gorsze niż trzymanie cię za brodę – odrzekł Muḥammad.

– Proszę Boga, by mnie ochronił przed tobą i wspomógł mnie! – zawołał ‘Uthmān.

A wtedy Muḥammad uderzył go w czoło ostrzem włóczni, które trzymał w dłoni. Kināna Ibn Biszr, który też trzymał w dłoni ostrze, uniósł je i przebił nim głowę ‘Uthmāna za uchem tak, że wyszły przez kark. A potem uderzył go mieczem i zabił.

‘Abd ar-Raḥmān Ibn ‘Abd al-‘Azīz opowiadał, że Kināna Ibn Biszr uderzył go żelaznym ostrzem w czoło. Kiedy ‘Uthmān osunął się na bok, Sūdān Ibn Ḥumrān zadał mu cios i zabił. Z kolei ‘Amr Ibn al-Ḥamiq rzucał się na ‘Uthmāna, usiadł mu na piersi i gdy ten wydawał ostatnie tchnienie, dźgnął go dziewięć razy. Trzy z nich były dla Boga, a sześć z powodu tego, co czułem do niego w swoim sercu.

A babcia Az-Zubajra Ibn ‘Abd Allāha opowiadała:

Kiedy uderzono go ostrzami włóczni, ‘Uthmān powiedział:

– Na Boga! Oddaję się w opiekę Bogu!

Krew kapała mu na brodę i na egzemplarz Koranu leżący przed nim. Zsunął się na lewy bok, mówiąc: „Chwała niechaj będzie najwspanialszemu Bogu!” Recytował Koran, a krew spływała na Koran. Przestała płynąć, gdy doszedł do słów Najwyższego: „Niechaj wystarczy wam Bóg, który wszystko słyszy i wie!” (Koran 2:137) Zamknął Koran. Wtedy wszyscy wymierzili mu kolejne ciosy.

Te drastyczne sceny na trwałe weszły do historii islamu.⁷¹ Co więcej, legły u początków najważniejszego w islamie rozbitcia politycznego na sunnitów i szyitów. Następcą ‘Uthmāna został bowiem ‘Alī Ibn Abī

⁷¹ W nowszej literaturze orientalistycznej na szczególną uwagę zasługuje opis W. Madlunga w: *The Succession to Muhammad. A Study of the Early Caliphate*, Oxford 1997, s. 110–133. Wcześniej Martin Hinds poświęcił okolicznościom i przyczynom morderstwa ‘Uthmāna studium: *The Murder of the Caliph ‘Uthmān*, „International Journal of Middle East Studies” 3 (1972), s. 450–469.

Ṭālib i wybuchła pierwsza wojna domowa w islamie: *fitna* – rokosz, bunt, wojna domowa.

Przeciwno sobie stanęli: Mu'āwija krewny 'Uthmāna a z nim cały ród Umajjadów. Z drugiej strony był 'Alī Ibn Abī Ṭālib i jego zwolennicy zwani szī'at 'Alī, co później zazęto nazywać szyizmem: zasadniczym odłamem islamu. Nie wspierali go jednak bliscy Proroka, a wdowa po proroku – 'Ā'isza od razu wyraziła swoje niezadowolenie z tego, że 'Alī został kalifem i ruszyła przeciw niemu z Ṭalḥą i Az-Zubajrem. Ci dwaj towarzysze Proroka, choć ich życiorysy i losy były różne, do historii przeszli jako para polityków, którzy rozpoczęli wojnę domową w 656 r.

Kalifat 'Alego Ibn Abī Ṭāliba: 656–661

Na następcę 'Uthmāna wybrano brata stryjecznego Proroka – 'Alego Ibn Abī Ṭāliba. 'Alī nie miał liczących się kontrkandydatów. Jego atutem było pokrewieństwo i powinowactwo z Prorokiem, co określano terminem *nasab* – pochodzenie. Decydenci – kurajscy notable już następnego dnia po śmierci 'Uthmāna wybrali go na kalifa. Złożono mu przysięgę na wierność, choć jego zacięci wrogowie jak Sa'd Ibn Abī Waqqāṣ, 'Abd Allāh Ibn 'Umar czy Usāma Ibn Zajd byli przeciwni. Co ciekawe jego rywale – kontrkandydaci na urząd kalifa – a więc Ṭalḥa i Az-Zubajr poparli wybór 'Alego.

W literaturze historycznej panuje dość powszechne przekonanie, że 'Alī odegrał pozytywną rolę o obronie swojego poprzednika 'Uthmāna przed atakami buntowników.⁷² Próbował rokować, doprowadzić do porozumienia, niestety bezskutecznie. Kalifa zamordowano. Potem 'Alī jednoznacznie potępił morderstwo, choć rządy 'Uthmāna oceniał krytycznie.

⁷² At-Tabari, W. Madelung, H.M. Jafri, M. Hinds.